

Fülöp Katalin

A MAGYAR ÚT A VERSENYKÉPES ADÓRENDSZER IRÁNYÁBA 1988–2024

ADALÉKOK A MAGYAR UNIÓS ELNÖKSÉG VERSENYKÉPESSÉGI PROGRAMJÁNAK ADÓPILLÉRÉHEZ

The Hungarian Path Towards a Competitive Tax System 1988–2024

*Supplements to the Tax Pillar of the Competitiveness Program of the Hungarian
EU Presidency*

Dr. Fülöp Katalin PhD, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Közgazdaságtani és Nemzetközi
Gazdaságtani Tanszék, fulop.katalin@uni-nke.hu

A cikk a magyar adórendszer gazdasági rendszerváltástól napjainkig bejárt útját mutatja be. A vállalkozások, elsősorban a kkv-szektor versenyképessége szempontjából kiemelkedő jelentőségű adókra koncentrál, ismerteti és értékeli a nagyobb sarokpontokat a bemutatott 36 év során. Kitér a különböző kisebb-nagyobb adóreformok indokaira és hatásaira, továbbá értékeli a változások irányát és trendjeit rövid nemzetközi kitekintéssel együtt. Hangsúlyozza a kkv-versenyképességet szolgáló adórendszer kiemelt jelentőségét 2024-ben és a visszatekintés tanulságait. Elsősorban a legfontosabb adók – nyereségadók, bérterhek, társadalombiztosítás, helyi adók – tartalmi elemeire koncentrál, az adómértékek alakulását és a kedvezmények alakulását mutatja be részletesebben. Mivel a versenyképesség fontos eleme az ország tökevonzó képessége, az írás kitér a külföldi vállalatok befektetési lehetőségeinek alakulására és a rájuk vonatkozó sajátos adószabályokra a szocializmusból való átmenet éveitől napjainkig.

KULCSSZAVAK:

vállalkozásbarát adóztatás, versenyképes adórendszer, kkv-adóterhek, befektetésösztönzés

The paper presents a journey through the Hungarian tax system from the years of the transition to the present days. It focuses on taxes with special importance from the point of view of the competitiveness of national firms, primarily the SME sector. The paper describes and evaluates the major milestones during the 36 years presented. It covers the reasons and effects of various smaller and larger tax reforms, and also evaluates the direction and trend of the changes supplemented by a brief international outlook. The author emphasises the special importance of the tax system serving the competitiveness of SMEs in 2024 and the lessons of a retrospective analysis. It primarily focuses on the content elements of the most important taxes – profit taxes, payroll burdens, social security fees, local taxes – and presents the evolution of tax rates and tax incentives in more details. Since competitiveness is an important element of a country's ability to attract foreign capital via direct investments, the article covers the development of foreign companies' opportunities and the specific tax rules applicable to them from the years of the transition from socialism to the present day.

KEYWORDS:

business-friendly taxation, competitive tax regime, tax burdens of SMEs, investment encouragement

BEVEZETŐ

Magyarország 2024-es uniós elnökségének egyik sarokpontja a versenyképesség kérdése. Látva az európai régió versenyképességének súlyos erózióját¹, halaszthatatlanná vált a korábbiaknál sokkal fókuszáltabb stratégia kidolgozása és az állami szerepvállalás újragondolása a cél érdekében, másként visszafordíthatatlanul leszakad e sokkal többre hivatott régió.² Természetesen a versenyképesség növelése – beleértve egyebek mellett az exportképesség fokozását, a tőkevonzó képesség erősítését, a fenntartható értékláncok kialakítását és a kis-, középvállalatok megerősítését – nem öncélú közgazdasági misszió. Jövedelememelkedés, társadalmi jólét, a nagy ellátórendszerek fejlesztése, sőt a hosszabb távú fenntartása sem lehetséges romló versenyképesség mellett, ezért elodázhatatlan a pályamódosítás. A globális versenyben olyan nemzetgazdaságok hasítanak, ahol az államok rendkívül aktív gazdaságpolitikát visznek. Ennek egyik kulcseleme az adópolitika. Nem véletlen, hogy a vállalkozóbarát szabályozási és adózási környezet megteremtését a kormányzati versenyképességi stratégiák a kulcsfontosságú pillérek között említik,³ és a kormányzat határozatban erősítette meg elköteleződését a mikro-, kis- és középvállalati (kkv-) szektor kiemelt támogatására.⁴ Magyarország egyébként jelenleg igen jól áll

¹ Lásd: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/themes/sme-competitiveness_en

² PANITSAS 2023: 9.

³ Innovációs és Technológiai Minisztérium 2019 és Nemzetgazdasági Minisztérium 2023: 11.

⁴ 1627/2019. (XI. 8.) Korm. határozat a magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019–2030 elfogadásáról.

az adó-versenyképesség területén,⁵ sok tekintetben ma is példaként szolgálhat a régióban, mégis, széles tere van egy még hatékonyabb adóstruktúra felállításának. E tekintetben is hiteles, ha éppen a mi elnökségünk alatt fogalmazódik meg egy új perspektíva igénye. Magyarországon a rendszerváltás óta több hullámban történtek már átfogó átalakítások, amelyek deklarált célja az adózás piackonform irányba való átállítása volt, de középtávon valószínűleg szükség lesz a *nagykabát* teljes újragombolására. Ennek elméleti irányai már körvonalazódnak, de a sikeres és átütő stratégia kidolgozásához a helyzet feltérképezése és az eddigi út áttekintése elengedhetetlen.

Jelen írás célja annak bemutatása, milyen fejlődési utat járt be a rendszerváltás óta a magyar adórendszer, különös tekintettel a kkv-szektor versenyképességét kiemelkedően érintő adók tekintetében.

AZ ADÓRENDSZER JELENTŐSÉGE

Az adóztatás a klasszikus gazdaságelmélet szerint egyértelműen holtteher-veszteséget keletkeztet, amelynek révén csökken a gazdasági teljesítmény, a kibocsátás alacsonyabb szintre kerül, az árak pedig emelkednek.⁶ A közösségi döntések iskolája az állami beavatkozás további negatív hatásaira figyelmeztet, a bürokrácianövekedés okozta többletköltségekre és az állami beavatkozási kudarcokra helyezi a hangsúlyt az adóztatás tárgyalásakor.⁷ A jóléti közgazdaságtan hirdetői⁸ ezzel szemben az állam finanszírozása felől közelítik az adóztatási kérdést, és a legfontosabb jóléti funkciók, az oktatás, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, valamint az egyenlőtlenségek csökkentése révén tökéletesen igazoltnak tekintik. Minden elméleti iskolának el kell ismernie, hogy működőképes vegyesgazdaság nyilvánvalóan nem nélkülözheti az adóztatást. Valóban ez teremt forrást az állami közfeladatokhoz, és ennek révén tudja direkt és indirekt módon befolyásolni a gazdasági szereplőket a közhatalom. Az adórendszeren keresztül a fiskális politika közvetlen hatással van a jövedelemstruktúrára, képes a fogyasztói és beruházási kereslet, valamint a megtakarítások ösztönzésére. Az adóváltozások konjunkturális tendenciákat indíthatnak, hosszabb távon alakítják a gazdaság termelési és fogyasztási szerkezetét, inflációt gerjeszhetnek, hatnak a foglalkoztatásra, a befektetésekre, a külkapcsolatokra, elmozdíthatják vagy veszélyeztethetik a gazdasági növekedést épp úgy, mint az államháztartási és a fizetési mérleg egyensúlyát.⁹ E közel sem teljes körű felsorolás rávilágít az adórendszer jelentőségére.

A fogyasztási, vagyoni, jövedelmi és egyéb adóknak természetesen eltérő, de ugyanakkor egymástól nem független a hatásmechanizmusa. A vállalkozások versenyképessége és az innovációs potenciál szempontjából kiemelt jelentősége a társasági nyereség- és osztalékadóztatásnak,

⁵ Tax Foundation 2023.

⁶ Lásd pl. WITZTUM 2006.

⁷ Lásd pl. CULLIS–JONES 2003.

⁸ BARR 2012.

⁹ KUTASI 2024: 170–192.

a bérek közterheinek és a vállalkozókra kivetett vagyoni és egyéb adóknak, adójellegű tételeknek van. Ezen adóterhek közvetlenül befolyásolják a beruházási döntéseket, a cégek által választott technológiai megoldásokat, a foglalkoztatást és az ország tőkevonzó képességét.¹⁰ A fogyasztási, forgalmi és jövedéki adók, valamint a jövedelemadók általában mérsékelten, áttételesen vannak csak hatással a cégek termelékenységére. Ennek megfelelően az alábbi áttekintés a társaságok adóira, a bérjárulékokra, a különadókra és a céges helyi adók alakulására fókuszál.

ELŐZMÉNYEK

A szocializmus éveinek adóztatása mind filozófiájában, mind hatékonyságában tökéletesen alkalmatlan volt a közfeladatok elvárható szintű finanszírozására és egy egészséges gazdasági növekedés szolgálatára. Ismert, hogy a magánvállalkozási tevékenység nem volt kívánatos – ezt a szerény kiterjedésű vállalkozói szektor kifejezett túladóztatása és hatósági akadályoztatása is jelezte –, de még a szocialista nagyvállalati beruházásokat és fejlesztéseket is bénította a politika és büntette az adórendszer. A lakosság nagyobb része nem vett részt a közteherviselésben, pontosabban a nyomott bérek és torzított árak révén közfinanszírozott a transzparencia teljes hiánya mellett. Piacgazdaság működtetésére e jogi és közigazgatási keretek tökéletesen alkalmatlanok voltak.

Bár a rendszer gazdasági fenntarthatatlanságára a '68-as reformelképzelések rávilágítottak, a reformok bukása elodázta a nyílt szembesülést a gazdasági összeomlás veszélyével. A háttérben azonban elkezdődött a munka az adóreform előkészítésére a kor gazdasági csúcsszerveiben, a pénzügyminisztériumban, a statisztikai és a tervhivatalban. Ennek eredményeként a '80-as évek utolsó éveiben, nyugati törvényhozási minták átvételével, megszülettek a piacgazdasági átalakításra szánt alapvető fontosságú gazdasági törvények, mindenekelőtt a társasági törvény,¹¹ a személyi jövedelemadó törvény,¹² az áfatörvény¹³ és a társaságiadó-törvény.¹⁴ Ezeket kis késéssel követte az adózás rendjét immár törvényi szinten szabályozó jogszabály.¹⁵

Az adóztatás fundamentális változását mutatta, hogy a közteherviselés elvárása alkotmányba került,¹⁶ és a politikai rendszerváltással összhangban a helyi adóztatás korábbi szocialista tanácsi rendszerét is törvény alakította újjá.¹⁷ Még 1987-ben létrehozták az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatalt (APEH), és elkezdődött a szükséges intézményrendszer felállítása és a szabályozási környezet összehangolása, a könyvvizsgálat, az adótanácsadás, az egységes számvitel szabályozásrendszerének kialakítása. Ilyen módon a politikai-jogi

¹⁰ ELEK-LŐRINC 2015: 27–47.

¹¹ 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról.

¹² 1987. évi VI. törvény a személyi jövedelemadóról.

¹³ 1987. évi V. törvény az általános forgalmi adóról.

¹⁴ 1988. évi IX. törvény a vállalkozási nyereségadóról.

¹⁵ 1990. évi XCI. törvény az adózás rendjéről.

¹⁶ Az 1949. évi XX. törvényt módosította az 1989. évi XXXI. törvény.

¹⁷ 1990. évi C. törvény a helyi adókról.

1. táblázat: A társasági nyereségadó adókulcsai 1991–2024

Év	Normatív kulcs	Év	Normatív (felső) kulcs	Megjegyzés
1991	40,0%	2006	16,0%	5 millió Ft adóalap alatt 10%
1992	40,0%	2007	16,0%	5 millió Ft adóalap alatt 10%
1993	40,0%	2008	16,0%	50 millió Ft adóalap alatt 10%
1994	36,0%	2009	16,0%	50 millió Ft adóalap alatt 10%
1995	18,0%	2010	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
1996	18,0%	2011	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
1997	18,0%	2012	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
1998	18,0%	2013	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
1999	18,0%	2014	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
2000	18,0%	2015	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
2001	18,0%	2016	19,0%	500 millió Ft adóalap alatt 10%
2002	18,0%	2017	9,0%	egysávos adózás
2003	18,0%	2018	9,0%	egysávos adózás
2004	16,0%	2019	9,0%	egysávos adózás
2005	16,0%	2020-	9,0%	egysávos adózás

Forrás: a szerző szerkesztése

keretrendszer a '80-as évek végétől meglehetősen rapid módon vált alkalmassá a piacgazdaság működtetésére. A finomhangolás természetesen a mai napig folyik, a vállalkozások előtti bürokratikus akadályok lebontása, a vállalkozásbarát környezet létrehozása, a mikro-, kis- és középvállalkozások versenyhátrányának adó- és támogatási rendszeren keresztül való kompenzálása sosem tekinthető befejezett feladatnak.

A TÁRSASÁGI ADÓZTATÁS ALAKULÁSA A RENDSZERVÁLTÁSTÓL

Versenyképességi szempontból a társasági nyereségadónak kiemelkedő jelentősége van, mert ez befolyásolja legközvetlenebb módon a cégek betelepedési és beruházási megfontolásait.¹⁸ A társasági adóztatásnak van néhány alapfeltétele. Egyebek mellett valódi tulajdonosi körrel bíró társaságok és valós piaci viszonyok szükségeltetnek, továbbá nyilvánosság a befektetők és a partnerek számára, valamint egységes és nyomon követhető adminisztratív előírások, amelyek az adóztatás megbízható alapját képezik. Ezek a feltételek a rendszerváltást megelőzően nem teljesültek.¹⁹ A mai értelemben vett társasági adóztatás felé tett első lépést a 40/1987. (X. 13.) minisztertanácsi rendelet jelentette a gazdálkodó

¹⁸ GRUBER–RAUH 2007: 140–163.

¹⁹ JUHÁSZ 2020: 1.

szervezetek jövedelemszabályozásáról. A nyereségadóztatásra az alábbi szakasz vonatkozik:

„7. § (1) A gazdálkodó szervezet a pénzügyminiszter rendeletében foglaltak szerint módosított mérleg szerinti eredményének összege után – a (2) bekezdésben foglalt tevékenységekre eső összeg és a (3) bekezdés szerinti gazdálkodó szervezetek kivételével – 50% nyereségadót köteles fizetni.

(2) A gazdálkodó szervezet a pénzügyminiszter rendeletében foglaltaknak megfelelően módosított mérleg szerinti eredményének a pénzügyminiszter rendelete szerint számított – e rendelet 2. számú mellékletében felsorolt mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, elsődleges faipari és egyes élelmiszeripari tevékenységre eső – része után 40% nyereségadót köteles fizetni.

(3) E rendelet 3. számú mellékletében felsorolt korlátozott nyereségérdekeltségű szakágazatokba tartozó gazdálkodó szervezetek (a továbbiakban: korlátozott nyereségérdekeltségű gazdálkodó szervezet) a pénzügyminiszter rendeletében foglaltaknak megfelelően módosított mérleg szerinti eredményének összege után 10% nyereségadót kötelesek fizetni.”²⁰

A fenti jogszabály idején még nem létezett egységes, ágazatfüggetlen számviteli törvény, így az adóalap megállapítása az ágazati rendeletek szerint történt, de egységesen, a költségek között voltak elszámolhatók az alábbi, központi befizetési kötelezettségek:

- a társadalombiztosítási járulék (ennek mértéke a rendszerváltás éveiben meghaladta a bérek 40%-át!),
- a különböző termelői forgalmi és importforgalmi adók,
- az állami telkek után fizetett használati és igénybevételi díjak,
- a külön jogszabályok szerint a központi alapokra előírt befizetések,
- a vállalat használatában álló szántó, kert, szőlő, gyümölcsös stb. után fizetendő földadó.

Szintén a ráfordítások között számolhatták el a szocialista érdekképviselői szervezetek – a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, az Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsa, a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsa – fenntartásához előírt hozzájárulás összegét.

A nyereségadó brutális mértékén túl még további jelentős terhet jelentett a gazdálkodó szervezetek számára, hogy a bérköltség alapján fizetett kereseti adót az adózott eredményből fizették, és a beruházási célú beszerzések után előzetesen felszámított 25%-os vissza nem igényelhető általános forgalmi adót is az adózott eredmény terhére számolhatták csak el. Kizárólag a mezőgazdasági nagyüzem számára volt lehetőség kellő indoklás mellett a mérleg szerinti nyereségből a tárgyévi nettó árbevétel 3%-áig nyereségtartalékot képezni, más ágazatban tevékenykedők számára a fentiek alapján akár a számított adózott nyereség egészét elvonhatták kereseti adó és beruházási áfa jogcímen.

²⁰ 40/1987. (X. 13.) MT rendelet.

2. táblázat: A társasági nyereségadó adókulcsai nemzetközi összevetésben

	2000	2005	2010	2015	2020
Németország	42,2%	26,4%	15,8%	15,8%	15,8%
USA	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	21,0%
Franciaország	37,8%	34,9%	34,4%	38,0%	32,0%
Ausztria	34,0%	25,0%	25,0%	25,0%	25,0%
Csehország	31,0%	26,0%	19,0%	19,0%	19,0%
Lengyelország	30,0%	19,0%	19,0%	19,0%	19,0%
Szlovákia	29,0%	19,0%	19,0%	22,0%	21,0%
Izrael	36,0%	34,0%	25,0%	26,5%	23,0%
Oroszország	30,0%	24,0%	20,0%	20,0%	20,0%
Románia	25,0%	16,0%	16,0%	16,0%	16,0%
Észtország	26,0%	24,0%	21,0%	20,0%	20,0%
Szingapúr	26,0%	20,0%	17,0%	17,0%	17,0%
UK	30,0%	30,0%	28,0%	20,0%	19,0%
Magyarország	18,0%	16,0%	19,0%	19,0%	9,0%
Fentiek átlaga	30,7%	25,0%	22,4%	22,3%	19,8%

Forrás: a szerző szerkesztése

Az akkoriban VÁNYA-ként emlegetett nyereségadó törvény nem hozott átütő tehercsökkenést a vállalatok számára.²¹ A törvény alkalmazásában mind az állami vállalat, mind a gazdasági társaság adóalany volt, sőt már ekkor megnyílt az egyéni vállalkozás választási lehetősége ezen adózási formára az szja alternatívájaként. Az adó mértéke azonban mai szemmel brutális maradt, a törvény hárommillió nyereségig 40%, azt meghaladóan 50%-os kulcsot határozott meg. 1990-ben némileg enyhült a szigor – 35 és 40%-ban határozták meg a két kulcsot –, majd 1991-től nyereségsávtól függetlenül 40%-os nyereségadót vezettek be.

Az 1991-ben megszületett, következő évben hatályba lépő új nyereségadó törvény indokolása szerint az adóbevétel biztosításán túl, a vállalkozási tevékenységet végző valamennyi szervezet számára azonos feltételeket kívánt teremteni. Igyekeztek az adórendszer áttekintését nehezítő, a beruházási döntéseket torzító, meghatározott tevékenységhez kapcsolódó adókedvezményeket fokozatosan kivезetni, és a tőkebefektetést, a termelési szerkezet átalakítását és az állami tulajdon lebontását szolgálni. A nyereségadó törvény végre a számviteli törvény előírásaihoz is közvetlenül kapcsolódott, megkönnyítve ezzel az adóalap kiszámítását, „továbbá ezzel és az adó elnevezésével is segítve a külföldi befektetők eligazodását a magyar gazdasági életben.”²²

²¹ 1988. évi IX. törvény a vállalkozási nyereségadóról.

²² 1991. évi LXXXVI. törvény indokolása.

Az 1988-as verzió átalakításával született 1991. évi társasági adótörvény²³ 1997-től hatályát veszítette, azt az új társasági nyereségadó és osztalék törvény váltotta.²⁴ A korábbi adótörvények rendszerét megtartotta, emellett német megoldást követve az adóalapot a számviteli törvény előírása szerint kimutatott adózás előtti eredményből kiindulva – azt különböző tételekkel módosítva – vezette le. Új adónemként, forrásadóként osztalékadót írt elő az osztalékkedvezményezettnek számára, egyben a személyi jövedelemadó (szja) és a társasági nyereségadó (tao) szerint adózó vállalkozók adókötelezettségét is összehangolta. Az új törvény indoklásában az amortizáció elszámolási szabályainak liberalizálását és új beruházási, befektetési, valamint a hátrányos helyzetű régiók fejlődését célzó adókedvezményeket vezetett be, amelyek vitathatatlanul a nemzetgazdasági versenyképességet erősítő szempontok voltak.²⁵ A törvény több rendelkezése az adóalap védelmére szolgált, megakadályozva a nemzetközi ügyletek révén történő alapszökkentést vagy az egyéb, indokolatlannak tartott költségelszámolást. Szintén megjelent a társasági adózásban a kétszeres adózás elkerülésének szándéka, például az osztalék elszámolásában. A kedvezmények többségét alapkorrekcióként határozták meg a foglalkoztatás, a szakmunkásképzés, a kutatás-fejlesztés vagy a jótékony célú adományozás előmozdítására.²⁶

A teher változását persze nem mindig jelzik egyértelműen a normatív kulcsok változásai. Az 1. táblázatból is látható, hogy 2006-tól a kkv-szektor egyre nagyobb része élvezett kedvezményes, 10%-os kulcsot, hiszen a sávós adózás alacsonyabb kulcsa elsősorban ezeket a vállalkozásokat érintette.

Nem látszik a normatív kulcsok listájában, de fontos kiemelni, hogy az 1995-ös változás számos prosperáló kis- és nagyvállalat számára egyáltalán nem jelentett tehercsökkenést, mert a 18%-os adó mellett megjelent egy 23%-os osztalékadó, amely 1997-ben lecsökkent ugyan 20%-ra és a belföldi illetőségű kedvezményezettekre később nem vonatkozott, de csak 2006-tól vezették ki végleg.

Szintén fontos adalék az 1. táblázathoz, hogy az államháztartás megbomló egyensúlyának javításáról szóló 2006. évi LIX. törvény különadókat vezetett be 2007-es hatálybalépéssel,²⁷ amelynek mértéke a társasági adóalanyoknál a tao-törvényben megszabott 16% felett további 4% volt. Ez az adónem csak 2010-ben került ki az általános kötelezettségek közül. Tehát valójában a 2010-es 19%-os társasági adókulcs nem három százalékpontos növekedést, hanem egy százalékpontos csökkenést jelentett a korábbi állapothoz képest az általános adóalanyok döntő többségének.²⁸

A fenti adókulcsoktól eltérően a külföldi tevékenységet végző társaságok az 1996-os társasági adótörvény 19. § (2) bekezdése alapján a pozitív adóalap mindössze 3, majd 4%-át fizették meg társasági adóként, ilyen módon a társasági törvény éveken keresztül kedvezett

²³ 1991. évi LXXXVI. törvény a társasági adóról.

²⁴ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról.

²⁵ 1996. évi LXXXI. törvény indoklása.

²⁶ JUHÁSZ 2020: 2.

²⁷ 2006. évi LIX. törvény az államháztartás egyensúlyt javító különadóról és járulékról.

²⁸ Az ágazati különadókról a 9. alfejezet szól.

3. táblázat: A személyi jövedelemadó adókulcsai 1988–2010

Év	Éves jövedelmi sáv	A sávban érvényes adókulcs	Év	Éves jövedelmi sáv	A sávban érvényes adókulcs
1988	0–48 e Ft	0%	1999–2000	0–0,4 m Ft	20%
	48–800 e Ft (9 sávban)	20–56%		0,4–1 m Ft	30%
	800 e Ft felett	60%		1 m Ft felett	40%
1989	0–55 e Ft	0%	2001	0–0,48 m Ft	20%
	55–600 e Ft (6 sávban)	17–49%		0,48–1,05 m Ft	30%
	600 e Ft felett	56%		1,05 m Ft felett	40%
1990	0–55 e Ft	0%	2002	0–0,6 m Ft	20%
	55–500 e Ft (3 sávban)	15–40%		0,6–1,2 m Ft	30%
	500 e Ft felett	50%		1,2 m Ft felett	40%
1991	0–55 e Ft	0%	2003	0–0,65 m Ft	20%
	55–500 e Ft (5 sávban)	12–40%		0,65–1,35 m Ft	30%
	500 e Ft felett	50%		1,35 m Ft felett	40%
1992–1993	0–0,1 m Ft	0%	2004	0–0,8 m Ft	18%
	0,1–0,2 m Ft	25%		0,8–1,5 m Ft	26%
	0,2–0,5 m Ft	35%		1,5 m Ft felett	38%
	0,5 m Ft felett	40%	2005	0–1,5 m Ft	18%
0–0,11 m Ft	0%	1,5 m Ft felett		38%	
1994–1995	0,11–0,55 m Ft (4 sávban)	20–40%	2006	0–1,55 m Ft	18%
	0,55 m Ft felett	44%		1,55 m Ft felett	36%
	1996	0–0,15 m Ft	20%	2007–2008	0–1,7 m Ft
0,15–0,9 m Ft (4 sávban)		25–44%	1,7 m Ft felett		36%
0,9 m Ft felett		48%	2009	0–1,9 m Ft	18%
1997–1998	0–0,25 m Ft	20%		1,9 m Ft felett	36%
	0,25–1,1 m Ft (4 sávban)	22–39%	2010	0–5 m Ft	17%
	1,1 m Ft felett	42%		5 m Ft felett	32%

Forrás: a szerző szerkesztése

az offshore tevékenységnek. E rendelkezés kifejezetten a tőkeerős, külföldön is versenyképes vállalatokat kedvezményezte, legkevesbé sem az épp kialakuló, sérülékeny kkv-szektor. A nehezen magyarázható kivételezést egy 2002-es salátatörvény vezette ki és csak 2006-ban vesztette hatályát.

Érdemes a társasági adóra vonatkozóan egy rövid nemzetközi összehasonlítást is tenni legalább az utóbbi 20 év változásait időszakonként összevetve, felhasználva az OECD statisztikai adatbázisát.²⁹ A fejlett nyugati gazdaságok, az USA-t is ideértve, jól láthatóan

²⁹ Lásd: <https://stats.oecd.org>

intenzívebben adóztatják a cégeket, míg Kelet-Közép-Európa országai kedvezőbb kulcsokkal csábítják a befektetőket. Ugyanakkor általános tendenciaként megállapítható a céges adóteher csökkenése. Jól látszik, hogy az adóverseny a mi régiókon belül is az adókulcsok közeledését hozta, és Magyarország élen jár az utóbbi évek rendkívül kedvező adókörnyezetének kialakításával. A 2. táblázat néhány, számunkra különösen fontos és összevetésre érdemes ország példáján mutatja meg a társasági jellegű adókulcsok alakulását 2000 és 2020 között.

Fontos megjegyzés a fenti adatokhoz, hogy néhány ország – ebben a listában az USA, Németország – nemcsak központi és esetleg helyi szinten adóztatja a cégeket, de közbülső, tagállami társasági adóteher is van. Sem ezt, sem a helyi adóhatóság céges adóját nem tartalmazzák a fenti adatok.

Részint a többszintű adóztatás, részint az adóalap-növelő és -csökkentő tételek, továbbá az adókedvezmények változatos megoldásai miatt további fontos információtartalmat hordoznak az *effektív kulcsok* statisztikái. Érdemes összevetni a 2. táblázat utolsó oszlopával az OECD 2019-re összesített effektív társasági adókulcsainak mértékét (az országnév után zárójelben). Németország (27,5%) és USA (24,6%) effektív kulcsai jól mutatják, hogy a központi adóteherhez tagállami teher adódik. Franciaország (30,3%), Ausztria (23,8%), Lengyelország (15,3%), Izrael (22%), Oroszország (18,8%), Románia (14,3%), Észtország (17%), Szingapúr (16,3%) és az Egyesült Királyság (18,4%) effektív adókulcsai a cégek által igénybe vett kedvezmények miatt némileg a normatív kulcs alatt maradnak. Van néhány ország, ahol az adóalap-módosítások miatt a tényleges adókulcs némileg meghaladja a normatív kulcsot, ilyen Csehország (21,2%) vagy Szlovákia (22,5%) és Magyarország (10%). Mindezekkel együtt jól látszik a magyar társasági adó 2017-től általánosan érvényes, nemzetközi összevetésben is rendkívül kedvező mértéke.

Bár az elmúlt évtizedekben a normatív és effektív kulcsok tendenciaszerű csökkenése volt a jellemző szinte az OECD-országokban, a társasági adó adóbevételeken belüli aránya a legtöbb országban nem zuhant jelentősen vissza, feltehetően a cégek számának, eredményességének és gazdasági erejének növekedése miatt. Természetesen a 2008-as válság hatása meglátszik az adóbevételekben is, de a visszaesés a legtöbb országban néhány év alatt eliminálódott. Ezzel együtt vannak kísérletek az adónem kedvezőbbé tételére, ilyen az észak szabálya, amely az adót a kivett osztaléokra korlátozza. Ide sorolható az amerikai könnyítés a beruházások 100%-os leírására és a magyar fejlesztési tartalékolás is az értékcsökkenés előrehozására.

Vannak azonban ellentétes tendenciák is. Az USA támogatásával indult, az OECD által kidolgozott, majd az EU támogatása mellett 2024-ben hatályba is lépett globális minimumadó az adócsökkenésnek a középtávú trendjét vágta el. Az adóváltozás azt célozza, hogy a nagy multi- vagy transznacionális vállalatcsoportok adóját a korábbinál egyenletesebben élvezzék a tevékenységükben érintett államok kincstárai, és a ténylegesen beszedett adó országonként elérje a 15%-ot. Az életbe lépő minimum-nyereségadó és a kapcsolódó globális szabályrendszer (GloBE, *global anti-base erosion model rules*) deklarált célja az adóverseny csökkentése, magyar nézőpontból a közép-európai régió adóelőnyének megszüntetése. Az újfajta terhet a magyar jogrendszerbe a 2023. évi LXXXIV. törvény

illesztette be³⁰ 2024. január 1-jei hatállyal. A nagyvállalatok magyarországi egységei a bel-földi kiegészítő adó (QDMTT) kalkulációjánál az iparűzési adót, az innovációs járulékot és az energiaellátók különadóját is figyelembe vehetik, továbbá várhatóan egyéb mentességeket és könnyítéseket is élvezhetnek. Mindezek miatt remélhetőleg jelentős versenyképességi hátrányt nem okoz majd az új teher.

A társaságiadó-bevétel jelentősége az egyes országokban egyébként nagyon eltérő; míg Magyarországon sok más OECD-oroszhoz hasonlóan az adóbevételek 4-6%-át teszi csupán ki, Izraelben, Szlovákiában, Csehországban, az USA-ban és az Egyesült Királyságban ennek az adónemnek nagyobb az államháztartási jelentősége, eléri vagy meg is haladja az adóbevételek 10%-át. Az adó-versenyképességi listák favoritja, Észtország számára azonban egyes években mindössze 3%-át adta a beszedett központi adóknak.³¹

Gyakran elfeledjük, pedig a társasági adóztatás szempontjából kiemelkedő az adószámítás alapjául szolgáló számviteli szabályozás. Az egyértelműség, a választási lehetőségek, a nemzetközi szabályozással való összhang és a számviteli előírások betartásának költségigénye is latba esik a versenyképesség megítélésekor. A magyar számviteli szabályozás *alaptörvénye*³² úgy állja a sarat, hogy az uniós csatlakozáskor e területen alig volt szükség jogharmonizációra.

A SZEMÉLYI ADÓZTATÁS AZ ELSŐ SZJA-TÖRVÉNYTŐL

A személyi jövedelemadó rendszerének általában nincs kitüntetett szerepe a vállalkozások számára, kivéve az egyéni vállalkozót, aki a piacgazdaság kezdeteitől választhatja az szja-törvényszerinti vállalkozói adózást vagy az úgynevezett átalányadózást. Kétségtelen azonban a negatív adóhatás, ha a munkateljesítményt is számításba vesszük. Ezért érvelt már Irving Fisher³³ is a jövedelemadók ellen a fogyasztási adók érdekében. Kifizetőként, munkaadóként továbbá az szja-hoz kapcsolódó feladatok és adminisztratív teher is felmerül. Összességében az szja inkább az egyéni vállalkozások termelékenységét és versenyképességét befolyásolja, mintsem a nagyvállalatokét.³⁴

A személyi adóztatás évente többször is változott az első szja-törvény megjelenése óta, a jogszabály terjedelme is többszörösére duzzadt, ahogy a kedvezmények, kivételek, értelmezések és hivatkozások mennyisége szaporodott. A ma is igen terjedelmes joganyag változásainak részletes elemzésére nincs mód, és a téma szerint kevésbé releváns,

³⁰ 2023. évi LXXXIV. törvény a globális minimum-adószintet biztosító kiegészítő adókról és ezzel összefüggésben egyes adótörvények módosításáról.

³¹ Lásd: <https://stats.oecd.org>

³² 2000. évi C. törvény a számvitelről.

³³ FISHER 1927.

³⁴ Esetenként előfordul a szabályozásban, hogy a kifizetőre hárulhatnak bizonyos szja-terhek a magánszemélyek helyett, pl. cafetéria esetén, de ennek az összadóterherre elenyésző hatása van.

de az egyéni vállalkozások adózása és az adómértékek változása tanulságos; utóbbit a 3. táblázat foglalja össze.

Jól látszik a táblázatból, hogy a magasabb jövedelmeket igen magas kulccsal, kezdetben 60%-kal sújtotta az adórendszer, és nagyon bonyolult, sokszávos struktúrával indultak, ami 1996-ig lassan egyszerűsödött, és a teher fokozatosan csökkent. 1996-tól drasztikus visszarendezés történt.³⁵ A legalacsonyabb jövedelmi szint is adókötelessé vált, és minden sávban nőttek az adók, a magasabb jövedelmekre ismét csaknem 50%-os adókulcs vonatkozott. A '90-es évek végétől 2010-ig többször csökkent a sávok száma, és apró lépésekben csökkentek a kulcsok is, de 2010-ig megmaradt az szja progresszivitása. 2011-től viszont gyökeres változás következett be, az adórendszer egykulcsossá vált, előbb 16%, majd 2016-tól máig 15% van érvényben az összevont adóalagra (az első két évben átmeneti adóalap-korrekció terhelte az adózókat).³⁶

Az adószámítást kezdetektől a kedvezmények és mentességek bonyolult rendszere tette nehézkessé. A '90-es évektől a kedvezmények is lecsökkentek, de az utóbbi évtizedben néhány sarkalatos kérdésben – ilyenek a családtámogatáshoz kötődő adókedvezmények és a fiatalok adóterhének eltörlése – nemzetközi összevetésben is kiemelkedően kedvezővé vált a személyi jövedelmek adóztatása.

Az egyéni vállalkozások többsége sosem élt az egyéni cég alapításának lehetőségével, ezért nem a társasági adó, hanem az szja szabályai szerint adózott. Érdemes röviden e tekintetben is áttekinteni az elmúlt harminc év adóztatási jellemzőit. Az egyéni vállalkozásból származó adóköteles jövedelmet már az első szja-törvény definiálta, meghatározva az elszámolható költségek (anyagok, bérek, bérek közterhei, értékcsökkenési leírás stb.) és az igénybe vehető alapszökkentő tételek körét az alábbiak szerint:

„20. § Az egyéni vállalkozó a szakmunkástanuló képzése, továbbá a legalább 50 százaléban csökkent munkaképességű alkalmazott foglalkoztatása esetén – személyenként, minden megkezdett hónap után – a vállalkozásból származó bevételét havi 1000 forinttal csökkentheti. Ez a kedvezmény illeti meg 24 hónapon át az egyéni vállalkozót, ha főfoglalkozásban folyamatosan alkalmaz olyan munkavállalót, akit ezt közvetlenül megelőzően legalább 6 hónapon át közhasznú munkavégzés keretében foglalkoztattak, illetőleg legalább 6 hónapon át munkanélküli segélyben részesült.”³⁷

Még egy, a téma szerint fontos kedvezményt tartalmazott a törvény első változata, a vállalkozó saját találmányából származó jövedelmének csak 50%-a képezte az adóalapot. Mindkét kedvezménytípus – a találmányhoz és a foglalkoztatáshoz köthető is – megmaradt a törvény 1992-es kivezetéséig.

Az szja második változata, az 1991. évi CX. törvény a korábinál sokkal akkurátusabban tárgyalja az elszámolható és nem elismert költségek körét, ahogy a találmány mibenlétét is.

³⁵ 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról.

³⁶ 2021. évi XXXIV. törvény a személyi jövedelemadóról.

³⁷ 1989. évi XLV. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról. Hatály: közlönyállapot (1989. XII. 16.).

4. táblázat: A szociális hozzájárulási adó kulcsai 2016–2024

Év	Szocho mértéke
2012–2016	27,0%
2017	22,0%
2018–2019 I. félév	19,5%
2019 II. félév – 2020 I. félév	17,5%
2020 II. félév – 2021	15,5%
2022-től	13,0%

Forrás: a szerző szerkesztése

Ez viszont már nem tartalmaz az egyéni vállalkozói jövedelemnél a találmányra vonatkozó kedvezményt, és csak a szakmunkástanulói és a csökkent munkaképességű foglalkoztatott esetén enged alapcsökkentést is, egyébként 1993-ig változatlan összegben, ami az időközben elszabadult inflációs években egyre kisebb reálértékkel bírt. Az alapkedvezmény 1994-től havi 1500 forintra nőtt.

Az szia szerint adózó egyéni vállalkozókra vonatkozó szabályozásban az 1996-tól 2021-ig hatályos 1995. évi CXVII. törvény jelentett újabb változást. Megjelent az átalányadózás lehetősége, azaz néhány megszorítás mellett a bevételre vélelmezett költséghányadot engedtek elszámolni, és az így kalkulált jövedelemre az akkoriban még progresszív szia-kulcsoktól szerényebb (12,5–35%-os) adókulcsokat engedélyeztek. A pontos szabályozás több ízben is változott. 1997-től számos kisvállalkozói tevékenységnél megnyílt és 2020-ig fennállt a tételes átalányadó választására is a lehetőség; amely ma már csak a fizetővendég-szolgáltatásban választható. Az átalány jellegénél fogva nem mindenki számára jelent adótehercsökkenést, óriási előnye elsősorban a 2000-es évekre rendkívül bonyolulttá vált adóadminisztráció érdemi csökkenésében van. Néhány, kifejezetten kisvállalkozásokat érintő adóelemre a későbbiekben még visszatérünk.

A nem átalányadós egyéni vállalkozók egyébként 1996 után megint szélesebb körben és magasabb abszolút összegben – majd a mindenkori minimálbér %-os összegéhez kötötten – érvényesíthettek kedvezményeket adóalap-csökkentésként: a szakmunkástanuló és csökkent munkaképességű foglalkoztatás mellett bekerült a tanuló tovább foglalkoztatása, a korábban munkanélküliek és börtönből szabadultak alkalmazására és a létszámnövelés miatt érvényesíthető kedvezmény. Helyet kapott a törvényben a kutatás és kísérleti fejlesztés címén elszámolt költség alapkedvezménye és a beruházási és forgóeszközhitel kamatkedvezménye, valamint a kisvállalkozói adókedvezmény. A kkv-beruházásokat – új műszaki gép, ingatlan, szoftvertermék üzembe helyezését – az elmúlt két évtizedben számos módon támogatta a törvény, beleértve az értékcsökkenésként való gyorsított elszámolhatóságot, a fejlesztési tartalékképzés lehetőségét, a kiemelt térségben vagy vállalkozási övezetben végzett beruházásokra tekintettel adott kedvezményeket, valamint a termelő beruházások és a kereskedelmi szálláshelyek létesítésének támogatását. A versenyképességet szolgáló gazdaságpolitika egyik fő pillérét, a beruházásösztönzést

a rendszerváltás óta az adókedvezmények rendszere szolgálja, amelyet mára számos egyéb ösztönző – hitelgarancia, fejlesztési tartalékolás, kötvényprogramok stb. – egészít ki.

A kisvállalkozói adóterhet illetően egyébként a társaságiadó- és az szja-terhet összehangolták, jogalkotói megerősítést nyert, hogy nem érheti hátrány az egyéni vállalkozót bármely, eddig bemutatott adózási megoldást választja is.³⁸ A választás lehetősége pedig mindenképpen üdvös.

A VÁLLALATOK JÁRULÉKFIZETÉSE

A tb-törvényt³⁹ még bőven a szocialista berendezkedés alatt, 1975-ben fogadták el a társadalombiztosítási kiadások fedezetére. A törvény 103. § (2) bekezdése kimondta, hogy „[a] társadalombiztosítási járulék és a nyugdíjjárulék alapját, mértékét, illetőleg összegét a Minisztertanács állapítja meg”. A jogalkotó a hatálybalépéskor a bérek után még 10–17%-os társadalombiztosítási kötelezettséget állapított meg a gazdálkodó szervezet jellegétől függően. A következő években ez a teher folyamatosan kúszott felfelé, előbb 22%-ra, majd 1980-ra 24%-ra nőtt, 1981-ben 27%, 1983-ban már 30%, 1984-től pedig 40% volt hatályban. Az 1989-ben bevezetett 43% után 1992-ben érte el a legmagasabb, 44%-os mértéket. Az 1993. évi VIII. törvény⁴⁰ a korábbi társadalombiztosítási kötelezettséget 24,5%-os nyugdíjbiztosítási és 19,5%-os egészségbiztosítási részre bontotta, az anyagi terhet tehát nem csökkentve, de a vállalati adminisztrációt ezzel is megnövelve. Ezzel a megoldással a rendszer azt a hamis illúziót keltette, mintha a vállalatok óriási befizetési terhe biztosítási jogviszonyt keletkeztetett volna a munkavállaló számára, pedig csak a nyugdíjrendszer és az egészségfinanszírozás tátongó hiányait pótolták vele.

1998. január 1-jétől a nyugdíjrendszer vegyes finanszírozásúvá vált, egy felosztó-kirovó (társadalombiztosítási nyugdíj) és egy tőkefedezeti (magánnyugdíj) elemből állt. A társadalombiztosítás rendszerén belül továbbra is elkülönítették az egészségbiztosítást és a nyugdíjbiztosítást. A magánnyugdíj nem volt része a társadalombiztosítási rendszernek, de kapcsolódott ahhoz. A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvényt az előbbiekkal összefüggésben 1998. január 1-jétől négy új törvény váltotta fel: a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló, a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló, a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról, illetve a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló törvények.⁴¹

A bérjárulékok magas szintjén mindez nem enyhített, a következő évtizedben is ez jelentette a versenyképességet bénító legsúlyosabb közterhet. 2012 e tekintetben is fordulópontot

³⁸ 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről.

³⁹ 1975. évi II. törvény a társadalombiztosításról.

⁴⁰ 1993. évi VIII. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről.

⁴¹ 1997. évi LXXX. törvény indokolása.

hozott, bevezetve a munkáltatói társadalombiztosítási (tb-) járulék helyett a szociális hozzájárulási adót.⁴² A szociális hozzájárulási adó (szochó) a törvényhozó szándéka szerint a szociális biztonsághoz, a szociális ellátásokhoz, illetve az állami nyugdíjrendszer fenntartásához szükséges forrásokat biztosítja transzparens módon, a biztosítási jogviszony illúziója nélkül. Alanya a kifizető, az egyéni vállalkozó – kivéve a saját jogú nyugdíjast – és a mezőgazdasági őstermelő. Szociális hozzájárulási adót kell fizetni a személyi jövedelemadó törvény szerinti összevont adóalapba tartozó jövedelmek, a munkabér, megbízási díj, tagi jövedelem után és számos különadó jövedelem után, például a vállalkozói osztalékalap is adóalapot képez. Munkaviszony esetén a szochót a bruttó bérjövedelem, de legalább a hónap első napján érvényes minimálbér 30%-a után kell teljesíteni. A vállalkozói jövedelem szerinti adózást alkalmazó egyéni és társas vállalkozó esetén a fizetendő adó alapja a vállalkozói kivét, az átalányadóztatást alkalmazó egyéni vállalkozó esetén az átalányban megállapított jövedelem. A törvény az egyéni és társas vállalkozókra vonatkozóan járulékfizetési alsó határt is előír, ugyanakkor például osztalék esetén felső határa is van az adókötelezettségnek. A fizetendő adó megállapításánál a számított adót – a törvény külön rendelkezése alapján – adókedvezmények csökkentik. Ez vonatkozik például a munkaerőpiaci szempontból kedvezőtlen helyzetű társadalmi csoportok és a munkaerőpiacról tartósan távol lévők foglalkoztatására, a pályakezdő fiatalok foglalkoztatására a szakképzettséget nem igénylő munkakörökhez vagy a Karrier Híd Programhoz kapcsolódva. 2015-től további adókedvezmények vonatkoznak az úgynevezett szabad vállalkozási zónákban működő vállalkozásokra és a kutatók foglalkoztatására.

A szochó mértéke a már ismertetett adó- és adójellegű terhek többségéhez hasonlóan fokozatosan csökkent, ahogy a 4. táblázat mutatja.

A társadalombiztosítási terhek csökkentésének igénye már a '90-es években felmerült, de míg korábban ezt a terhek munkavállalókra való áterhelésével érték el, 2017-től érdemi csökkenés kezdődött. Ezt a kormány és a versenyszektor között létrejött 2016-os megállapodás rögzítette, ahol egyfelől a versenyszektor érdemi tehercsökkentést nyert, másfelől vállalta a béremelési feltételeket, és európai összehasonlításban kiemelkedő reálbérnövekedésben volt a gazdaságpolitika partnere.⁴³ 2019-ben lépett hatályba a szociális hozzájárulási adóról szóló külön törvény,⁴⁴ amely a kifizetői közterhek közül a szociális hozzájárulási adó és az egészségügyi hozzájárulás összevonását rendelte, emellett a más törvényben szabályozott, a szociális hozzájárulási adóból igénybe vehető kedvezményeket is az új közteherbe olvasztotta. Megjelent a mezőgazdasági munkakörben foglalkoztatott munkavállalók, a három vagy több gyermeket nevelő nők, a megváltozott munkaképességű személyek és a kutatás-fejlesztési tevékenység után érvényesíthető adókedvezmény. A munkáltatói járulékfizetésre vonatkozóan ma is a 2019. évi CXXII. törvény hatályos.⁴⁵

⁴² 2011. évi CLVI. törvény egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról.

⁴³ Adópolitikai és Nemzetközi Adózási Főosztály 2021: 38.

⁴⁴ 2018. évi LII. törvény a szociális hozzájárulási adóról.

⁴⁵ 2019. évi CXXII. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről.

Több kisebb járulékfajta is kapcsolódott az elmúlt években a foglalkoztatáshoz – szaképzési hozzájárulás, rehabilitációs hozzájárulás, munkaerőpiaci járulék – ezek mértéke azonban a cégek többsége számára soha sem volt jelentős, mára részben kivezetésre kerültek, ezért itt nem részletezzük a változásokat.

Nevében nem járulékteher, de szintén a bérekhez kötött további fizetési kötelezettséget rögzített az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal 7/1987. (X. 25.) számú rendelkezése a vállalati bérszabályozás rendszeréről. E szerint a vállalat az adózott nyereségből – külön jogszabályban meghatározott címeken és feltételek mellett – anyagi ösztönzési céllal kifizetéseket teljesíthetett (ide nem értve a vállalatok magasabb vezető állású dolgozóinak fizethető prémiumot), ezt azonban rendkívül súlyos közteher, a kifizetett összeget 200–700%-ig terhelő kereseti adó sújtotta.⁴⁶ Az anyagi érdekeltségi rendszer egyes kérdéseiről szóló, a már említett ÁBRH szabályozást hatálytalanító 1988-as MT rendelet⁴⁷ kivezette a büntető kereseti adót és a korábban kevésbé szigorú előírásokat tartalmazott a béremelésre vonatkozóan. Végül, miután nyilvánvalóvá vált, hogy a szocializmusban bevett bérkorlátozó gyakorlat összeférhetetlen a piacgazdasági működéssel, 1992. január 1-jei hatállyal megszűnt a bérszabályozás általánosan érvényes rendszere és a nyereségérdekeltséget szolgáló kifizetések büntető adóztatása.

A piaci vállalkozásokat direkt módon nem érintette, de a közszférában elszabaduló bérjellegű kifizetések fékezésére később is született adórendszabály, ilyen volt a 2010. évi XC. törvény, amely a 2 millió forintot meghaladó kifizetésekre, jutalmakra, bónuszokra meglehetősen drákói, 98%-os különadót állapított meg, alanya pedig

„az a költségvetési szervnél, állami, önkormányzati, közalapítványi forrásból alapított, fenntartott vagy működési támogatásban részesített más jogi személynél foglalkoztatott magánszemély, aki munkavégzésre irányuló jogviszonya alapján, továbbá aki a takarékos állami gazdálkodásról és a költségvetési felelősségről szóló 2008. évi LXXV. törvény vagy a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről szóló 2009. évi CXXII. törvény szerinti munkavégzésre irányuló jogviszonyban a (2) bekezdésben foglalt különadó alapnak minősülő bevételt szerez”.⁴⁸

A fenti büntetőadó aztán enyhült, az Országgyűlés a 2010. július 22-i ülésnapján fogadta el, de hamar kikerültek a hatálya alól a bírák, az ügyészek, a szerződéses katonák, megjelent számos egyéb kivétel az alkalmazhatóság érdekében, majd a mértékét is lecsökkentették. Végül 2018-ban ezt az adófajtát végleg kivezették.⁴⁹ Fennállása alatt mindez a piaci szervezeteket csak közvetetten érinthette, a forprofit vállalatok a közszféra különadója miatt esetenként jelentős bérelőnnyel csábíthatták el a munkavállalókat a közszolgáltatból. Az átgondolatlanságból következően hosszas jogi eljárásokat azért eredményezett, például olyan

⁴⁶ 7/1987. (X. 25.) ÁBMH rendelkezés.

⁴⁷ 84/1988. (XII. 15.) MT rendelet az anyagi érdekeltségi rendszer egyes kérdéseiről.

⁴⁸ 2010. évi XC. törvény egyes gazdasági és pénzügyi tárgyú törvények megalkotásáról, illetve módosításáról 9. § (1) bek.

⁴⁹ 2018. évi XLI. törvény 42. §.

vállalatok kifizetéseinél, ahol az állam tulajdonos volt vagy működési támogatást juttatott, mint a paksi erőművállalat. Tanulság az adószabályozásban, hogy az állami tulajdonú vállalatok bár szándék szerint forprofit jellegűek, sokszor mégsem tudnak valódi piaci szereplőként viselkedni a rájuk vonatkozó megkötések miatt.

AZ ÁLTALÁNOS FORGALMI ADÓ (ÁFA) RENDSZERÉNEK KIALAKÍTÁSA, A FORGALMI ADÓZTATÁS

A forgalmi adókulcsok és a jövedéki adóteher Magyarországon nemzetközi összehasonlításban is igen magas. A többfázisú közvetett áfa ezzel együtt elsősorban adminisztratív terhet okoz a vállalkozásoknak. Az áfa beruházásokat büntető jellege a rendszerváltást követően hamar megszűnt, a bevallások fokozatos digitalizációja és az adó-visszatérítések lecsökkentett időigénye kedvezett a vállalkozásoknak. Az áfakulcsoknál nem történtek jelentős és tartós változtatások, bár a törvényt többször újrakodifikálták, és 2006 és 2008 között kísérlet történt az általános kulcs csökkentésére is.⁵⁰ Ez azonban nem hozta meg a várt eredményt, nem eredményezett árcsökkenést, ellenben komoly rést ütött a költségvetésen, így elkerülhetetlen volt a visszarendezés. A kulcsok 2012 óta változatlanok, de az utóbbi években számos termékcsoport és szolgáltatás fokozatosan átkerült a kedvezményes kulcsok alá. Az ilyen jellegű enyhítésnek a szociális háló részeként a továbbiakban is van még tere, de az elméleti kutatások arra figyelmeztetnek, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésének és a szociális céloknak a támogatási és ellátási rendszerek sokkal inkább megfelelnek, mint az adórendszer.⁵¹

5. táblázat: Az általános forgalmi adó kulcsai 1988–2024

Év	Általános adókulcs	Kedvezményes kulcsok
1988–1992	25%	15% és 0 %
1993	25%	6% és 0 %
1994	25%	10% és 0 %
1995–2003	25%	12% és 0 %
2004	25%	15% és 5 %
2005	25%	20%, 15% és 0%
2006	20%	15% és 5%
2007–2008	20%	5%
2009	25%	18% és 5%
2012–	27%	18%, 5% és 0%

Forrás: a szerző szerkesztése

⁵⁰ Lásd 1989. évi XL. törvény az általános forgalmi adóról, 1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról, 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról.

⁵¹ FOURNIER–JOHANSSON 2016.

6. táblázat: Az iparüzési adó normatív kulcsai 1991–2024

Év	Normatív kulcs maximuma
1991	0,3%
1992	0,3%
1993	0,8%
1994	0,8%
1995	0,8%
1996	1,2%
1997	1,2%
1998	1,4%
1999	1,7%
2000 óta	2,0%

Forrás: a szerző szerkesztése

Az áfa a '90-es évektől az adócsalással leginkább terhelt adónem volt. Az áfa-törvény sokszori módosítása nem tudta bezárni a kiskapukat, viszont bonyolította az eljárásokat. Számos korábbi sikertelen kísérlet után 2012-től valóban hatékony intézkedések történtek – az úgynevezett EKÁER-rendszer bevezetésére a közúti árufuvarozás ellenőrzésére, az online pénztárgépek fokozatos előírása az üzleti tevékenységekre, majd az online számlázási kötelezettség kiterjesztése – amelyek érdemben lecsökkentették az úgynevezett áfarést; a forgalomhoz kapcsolódó adminisztrációs teher azonban ezekkel is tovább növekedett a vállalkozások számára. Az áfa adminisztrációja az alanyi adómentességet választók számára nem merült fel, ennek bevételi összeghatára pedig folyamatosan emelkedett, így a kisvállalkozások bővülő köre tudott élni a lehetőséggel.

Összességében az áfa adóteherként kevéssé, adminisztratív teherként azonban komoly kihívás volt és maradt a vállalkozói szféra számára. Ugyanakkor közvetetten minden jogszerűen viselkedő vállalkozás közös érdeke a gazdaság kifehéredése, amihez hatékonyan járultak hozzá a fent említett intézkedések. Nagy áttörést e téren az hoz, ha a 2024-től bevezetett e-áfa rendszere valóban beválik, mert az áfa-adminisztráció ezzel töredékére csökkenhet. Az adóadminisztráció ugyanis minden versenyképességi mérésben súlyosan esik latba, hiszen a bevallások és az egyéb adókötelezettségek extra időigénye, költsége, kockázata súlyos összegekben manifesztálódik a vállalatok számára. A versenyképes adórendszerhez nyilvánvalóan nem elegendő az alacsony fizetési teher, a kapcsolódó terheknek is drasztikusan csökkenniük kell ahhoz, hogy látható versenyelőny keletkezzen. A digitalizáció ehhez megfelelő eszköztárat kínál.

A VÁLLALATOK HELYI ADÓZTATÁSA, AZ 1990. ÉVI C. TÖRVÉNY

Formálisan a szocialista éra tanácstörvényei voltak a helyi adóztatás jogszabályi előzményei, amelyek alapján házadót, földadót, közmű- és községfejlesztési hozzájárulást fizettek a lakosok. Valójában a szubszidiaritás elve vagy az önkormányzati önállóság a rendszerváltásig nem merült fel, bár a tanácsok által beszedett összegek egy része helyben maradt, tanácsi településfenntartási és fejlesztési célokat szolgált. A politikai rendszerváltozás szülte a valódi önkormányzatiság igényét, a helyi önkormányzati önállóság pedig a szervezeti-jogi garanciákon túl a közszolgáltatói szerepkör betöltéséhez nélkülözhetetlen gazdasági feltételek biztosítását is megkövetelte. Az új helyi adók a tanácsi hatáskörbe tartozó, 1990-ben még hatályos 11 különböző célt és szabályozási elvet követő adó, adójellegű kötelezettség helyébe léptek.⁵² Az új adónemek az építményadó, a telekadó, a kommunális adó – ezen belül idegenforgalmi adó – és az iparüzési adó lettek. A helyi adótörvény kezdetektől kizárta a vagyontárgyak kettős adóztatását, és felső korlátokat határozott meg az adók mértékére vonatkozóan is. Az adó kivétel és a kereteken belüli részletszabályok meghatározásának joga a helyi önkormányzatokhoz került és máig ott is maradt az alábbiak szerint:

„1. § (1) E törvény felhatalmazása és rendelkezései szerint a települési (községi, városi, fővárosi és kerületi) önkormányzat képviselőtestülete (a továbbiakban: önkormányzat) rendelettel az illetékességi területén helyi adókat (a továbbiakban: adót), valamint települési adókat vezethet be.

5. § Az önkormányzat rendeletével:

- a) vagyoni típusú adók,
- b) kommunális jellegű adók, továbbá
- c) helyi iparüzési adó bevezetésére jogosult.

6. § Az önkormányzat adómegállapítási joga arra terjed ki, hogy:

- a) az 5. §-ban meghatározott adókat vagy ezek valamelyikét bevezesse, a már bevezetett adót a következő évre módosítsa, illetve hatályon kívül helyezze,
- b) az adó bevezetésének időpontját és időtartamát (határozott vagy határozatlan időre) meghatározza,
- c) az adó mértékét [a helyi sajátosságokhoz, az önkormányzat gazdálkodási követelményeihez és az adóalanyok teherviselő képességéhez igazodóan – e törvényben meghatározott felső (adómaximum) határokra figyelemmel] – megállapítsa [...]

7. § Az önkormányzat adómegállapítási jogát korlátozza az, hogy:

- a) az adóalanyt egy meghatározott adótárgy esetében (4. §) csak egyféle – az önkormányzat döntése szerinti – adó (5. §) fizetésére kötelezheti,
- b) a vagyoni típusú adók körében az épület, épületrész és telek utáni adót egységesen – tételes összegben, vagy a korrigált forgalmi érték alapulvételével – határozhatja meg,
- c) az általa bevezetett adó mértékéknél nem állapíthat meg többet az adómaximumnál, [...]

⁵² 1990. évi C. törvény a helyi adókról indokolása.

8. § (1) A helyi adó kizárólag az azt megállapító önkormányzat bevételét képezi, tőle az nem vonható el.⁵³

A fenti jogszabályhelyek és a normaszöveg további lényegi részei kisebb-nagyobb módosítások mellett hatályosak maradtak. Fontos változás volt 2005-től az inflációs valorizálás lehetőségének megnyílta a tételes adók esetén. Szintén nagy változás a 2015-től hatályos szabály, miszerint az önkormányzat az illetékességi területén rendelettel olyan települési adót, települési adókat vezethet be, amelyet vagy amelyeket más törvény nem tilt; azt bármely adótárgyra megállapíthat, feltéve, hogy arra nem terjed ki törvényben szabályozott közteher hatálya.⁵⁴ Ezzel lehetővé vált földterületek, munkagépek, adótoronyok és egyéb adótoronyok adóztatása is a települési önkormányzatok döntése szerint.

A vállalkozások számára a helyi adók közül a legnagyobb jelentőséggel a vállalkozók kommunális adója és az iparüzési adó bír. Az előbbi adónemet az önkormányzat illetékességi területén székhellyel vagy telephellyel rendelkező vállalkozás fizette az általa foglalkoztatottak – tagok, tulajdonosok és alkalmazottak – átlagos statisztikai létszáma alapján, 2000 Ft/fő összegben. Az adómérték mintegy 20 éven át változatlan maradt. Ezt az adófajtát egy 2010-es salátatörvény törölte el, így az adókötelezettség 2011-től megszűnt.

Az iparüzési adó jelentősége viszont a törvény megjelenése után megnőtt, egyre több település vezette be, és az adó felső határa is nőtt. A maximális adómérték az alábbiak szerint változott.

Az alkalmi tevékenységre kivethető iparüzési adó napi átalány összegét 5000 Ft-ban maximálta a helyi adótörvény eredeti változata, és a mértéke egészen a 2020. évi kivezetéséig változatlan maradt.

Az iparüzési adó valójában sok vállalkozás számára a társasági adónál nagyobb terhet jelentett, mert azzal összevetve sokkal szélesebb adóalapra alkalmazzák. A kerettörvény kihirdetésekor az adó alapja az értékesített termék, illetőleg végzett szolgáltatás éves nettó árbevétele volt, 1993-tól ezt az eladott áruk beszerzési értékével és az alvállalkozói teljesítéssel lehetett csökkenteni. 2000-re a teljes anyagköltség is levonhatóvá vált az adóalapból, az 1998-as 33% és az 1999-es 66%-os elszámolhatóságot követően. 2010-től hatályos az a módosítás, amely az alapkutatás, az alkalmazott kutatás és a kísérleti fejlesztés adóévből elszámolt költségét is levonhatóvá teszi az iparüzési adó alapjából. Az alapszámítás és az adó mértéke ezt követően nem változott, egészen a koronavírus-járvány idején, 2020-ban meghozott veszélyhelyzeti intézkedésekig, amelyek egyebek mellett nagyon jelentős helyi iparüzési adó (hipa-) kedvezményeket adtak a cégeknek.

Fontos változást hozott 2003-tól több lépésben az a folyamat a kkv-szektor számára, hogy a törvény megnyitotta a lehetőséget az egyszerűsített adómegállapítási módokra az iparüzési adó tekintetében is az időközben bevezetett könnyített adóelszámolási módokkal párhuzamosan, amelyekre még külön kitérünk.

⁵³ 1990. évi C. törvény a helyi adókról.

⁵⁴ 1990. évi C. törvény a helyi adókról I/A. §.

KÜLÖNADÓK

A szocialista időszak vállalati adóztatása lényegében különadók változatos rendszeréből állt, hiszen a különböző iparágakat, gazdasági szektorokat eltérően kezelték, még az adóztatás alapjául szolgáló számviteli és egyéb nyilvántartási szabályozás sem volt egységes. A szocialista nagyvállalatok tervutasításos rendszerének lényege éppen a központi vezérlés volt, nem volt jelentősége, hogy az elvonás mértéke a vállalat számára hosszabb távon kiszámítható legyen. A kiszámítható adórendszert, a tervezhető adóterhet, a szektorsemlegességet a decentralizált döntési struktúrák kényszerítik ki azon az elvi alapon, hogy a stabil és támogató jogi környezet a sikeres piacgazdaság lényeges feltétele. A turbulensen változó makrokondíciók vagy költségvetési megfontolások azonban afelé terelhetik a gazdaságpolitikát, hogy egyedi adómegoldásokat keressen.

Ma jellemzően ágazati adót, megkülönböztetett tevékenységekre kivetett többletterhet értünk különadó alatt; ez a megoldás egyébként a legfejlettebb országokban is jelen van. Magyarországon a különadótörvény bevezetésekor a különadó lényegében szektorsemleges általános teher volt. A korábban már említett 2006. évi LIX. törvényt az államháztartás megbomló egyensúlyának javítására vezették be 2007-es hatálybalépéssel;⁵⁵ ez 4%-os különadót állapított meg a társasági adóalanyok és az sza szerint adózó vállalkozók számára.⁵⁶ Megjelent ugyanakkor egy jellegét tekintve valóban ágazati különadó is, a hitelintézeti járadék a kamatrés 5%-ának erejéig. 2010-ben szűnt meg a különadók szektorsemleges jellege a magánszemélyek és általában a vállalkozók különadójának kivezetésével. A pénzügyi szervezetek különadója megmaradt, sőt a következő években kiegészült hitelintézeti hozzájárulással, majd a forgalmazó és befektetési alapok különadójával is. Nem véletlen, hogy 2010 után gyakran bankadóként emlegetik a különadókat. A 2008-ban kezdődött pénzügyi-gazdasági válságra válaszul Magyarország további ágazati különadókat vezetett be, például a távközlési és energiaszektorban, valamint a kiskereskedelemben is az árbevétel progresszív módon terhelve. Az elvonások száma és mértéke a koronavírus-járvány kitöréséig jelentősen mérséklődött és szerencsére nem okozott a pénzügyi szektorban sem visszaesést, sem tőkekivonást.

2024-ben azonban ismét bővült a különadók köre, megjelent a gyógyszergyártói extra-profitadó, a szén-dioxid-kvóta-adó, a szén-dioxid tranzakciós díj, és a korábbi tervek ellenére, a vészhelyzeti intézkedésként létrehozott pénzintézeti és kiskereskedelmi különadókat sem vezették ki. Az igazságosabb köztelherviselés jegyében további kötelezettségek, védelmi hozzájárulások jelentek meg a rendszerben azon szektorok terhére, amelyek számára a járványügyi veszélyhelyzet, a háború, az inflációs sokk és a szankciós politika nem veszteséget, hanem extra nyereséget eredményezett. Ezek a terhek azonban

⁵⁵ 2006. évi LIX. törvény az államháztartás egyensúlyt javító különadóról és járulékról.

⁵⁶ Ugyanebben a jogszabályban az sza-terhet megnövelték a magánszemélyek esetében is, ha a jövedelemadó-alapjuk az akkori járuléklafont meghaladta.

várhatóan rövid életűek, a hírek szerint a versenyképesség javítása érdekében 2025-től elkezdődik a kivezetésük.⁵⁷

A szektorális adók közé sorolható és máig hatályban van a népegészségügyi termékadó (neta), amelyet a törvényalkotó szerint „a népegészségügyileg nem hasznos élelmiszerek fogyasztásának visszaszorítása és az egészséges táplálkozás előmozdítása, valamint az egészségügyi szolgáltatások, különösen a népegészségügyi célú programok finanszírozásának javítása” indokolt 2011-ben.⁵⁸ A statisztikák szerint a netával terhelt cikkek fogyasztása valóban mérséklődött, a törvényalkotó szándéka szerint.

Különadó, egyfajta zöldadó – elméleti közgazdasági terminológiával Pigou-adó – a környezetvédelmi termékdíj is, amelyhez a törvényalkotó a következő indoklást fűzte:

„Az Országgyűlés, hogy hozzájáruljon a környezetszennyezés megelőzéséhez, illetve csökkentéséhez, a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodásra irányuló tevékenységek ösztönzéséhez, valamint a környezetet vagy annak valamely elemét a termék előállítása, forgalmazása, felhasználása során, illetve azt követően közvetlenül, illetve közvetve terhelő vagy veszélyeztető termék által okozott környezeti veszélyeztetések, valamint károk megelőzéséhez és csökkentéséhez pénzügyi forrásokat teremtsen, továbbá elősegítse az európai uniós és a hazai hulladékgazdálkodási szabályozás által hazánk, illetve a piaci szereplők részére meghatározott környezetvédelmi előírások teljesítését”

2011-ben bevezette a termékdíjat.⁵⁹

A fenti adójellegű teher többek között a csomagolószerek, műanyag termékek, egyes papírtermékek, továbbá akkumulátorok, kőolajtermékek és gumiabroncsok gyártóját, illetve importőrét terheli.

A különadók elsődlegesen a külföldi tulajdonú, a magyar piacokon legnagyobb árbevétellel rendelkező vállalkozásokat sújtották, és ma is ez a vállalati kör a legnagyobb teherviselő, a kkv-szektor, és az azon belül domináló mikrovállalkozásokat ezek az adók alig érintik.⁶⁰

A KÜLFÖLDI TULAJDONÚ TÁRSASÁGOK ADÓZTATÁSA A RENDSZERVÁLTÁSTÓL

Az ország tőkevonzó képességének erősítése már a rendszerváltás előtt hangsúlyt kapott, a külföldiek magyarországi befektetéseiről szóló 1988. évi XXIV. törvény hangsúlyozta, hogy Magyarországon a külföldiek magyarországi befektetési teljes védelmet és biztonságot élveznek, a külföldi befektető tulajdonát érintő esetleges államosítás vagy kisajátítás

⁵⁷ Portfolio 2024.

⁵⁸ 2011. évi CIII. törvény a népegészségügyi termékadóról.

⁵⁹ 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról.

⁶⁰ Lásd: https://adozona.hu/nemzetkozi_kozossegi_adozas/Agazati_kulonadok_dontott_az_Europai_Birosa_JMK65X

esetén a befektetőt a befektetés pénznemében, tényleges értéken és haladéktalanul kárta-
lanítani kell. A külföldi befektetők szabad cégalapítása a már hatályos társasági törvény
szerint történhetett azzal a megszorítással, hogy a többségében vagy teljesen külföldi
tulajdonban álló részvénytársaság alapítását pénzügyminiszteri és kereskedelmi minisz-
teri engedélyhez kötötték, és e társaságok más részvénytársaságban többségi részesedést
nem szerezhettek. A működési és adminisztratív feltételek általában a magyar tulajdonú
társaságokkal egyeztek, de például a külföldi munkavállalóik után mentesülhettek a tb-
kötelezettség alól, a beruházási áfát 100%-ig visszatarthatták, és az apportot vámmen-
tesen hozhatták be. A nyereségadózásban különösen jelentős kedvezményeket élvezhettek
az alábbiak szerint:

14. § (1) A külföldi részvétellel működő társaság (a továbbiakban: társaság) vállalkozási
nyereségadót köteles fizetni. Az adó alapja a társaságnak a naptári évben elért nyeresége.
A társaságot nyeresége alapján az állami költségvetés javára más befizetési kötelezettség
nem terheli.

(2) A vállalkozási nyereségadó mértéke az adóalap három millió forintot meg nem haladó
részének negyven százaléka, az ezt meghaladó részének ötven százaléka (számított adó).

15. § (1) A társaság jogosult mindazokra az adókedvezményekre, amelyek más belföldi
gazdálkodó szervezetet megilletnek.

(2) További adókedvezmények a vállalkozási nyereségadó körében:

a) ha az alapítói vagyonban a külföldi részesedés hányada eléri a húsz százalékot vagy
az ötmillió forintot, a számított adóból húsz százalékos mértékű adókedvezmény illeti
meg a társaságot;

b) ha a társaság árbevételének több mint a fele termékelőállításból vagy saját építésű szál-
lada üzemeltetéséből származik, továbbá az alapítói vagyon meghaladja a huszonöt millió
forintot, és abban a külföldi részesedés hányada legalább harminc százalék, a társaságot
a számított adóból a termék, illetve a szolgáltatás értékesítésének megkezdésétől számí-
tott első öt évben hatvan százalékos, a hatodik évtől negyven százalékos mértékű adó-
kedvezmény illeti meg.

c) ha a b) pontban meghatározott feltételek fennállnak, és a társaság e törvény mellék-
letében szereplő, a magyar gazdaság szempontjából különösen fontos tevékenységet
folytat, a számított adóból a termék, illetve a szolgáltatás értékesítésének megkezdésétől
számított első öt évben száz százalékos, a hatodik évtől hatvan százalékos mértékű adó-
kedvezmény illeti meg.⁶¹

Érdemes megjegyezni, hogy az idézett jogszabály a tevékenységek igen széles körét –
például gépgyártás, alkatrészgyártás, elektronika, gyógyszeripar, távközlés, idegenfor-
galom – minősítette különösen fontos tevékenységnek, tehát az ilyen profilú társaságok
már 1989-től akár 100%-os nyereségadó-kedvezménnyel számolhattak magyarországi

⁶¹ 1988. évi XXIV. törvény a külföldiek magyarországi befektetéseiről.

vállalkozásaiknál. Az adókedvezményeknek a fenti formája 1992-től kikerült a törvényből, és lassan leépítettek minden működésre vonatkozó megkülönböztető szabályozást a bel-
földi és a külföldi tulajdonlást illetően.

Külföldi ma, Magyarország területén, önálló, üzletszerű gazdasági tevékenységet önálló vállalkozóként – egyéni vállalkozás, egyéni cég vagy önfoglalkoztatás formájában – továbbá fióktelep vagy kereskedelmi képviselő útján, illetve belöldi székhelyű gazdasági társaságban folytathat, amelyben részesedéssel rendelkezik. Az alapításra és működtetésre vonatkozóan nincsenek lényeges egyedi szabályok, csak a már 1988-ban külön szabályozott vámszabaderület élvez ma is megkülönböztető kedvezményeket. Néhány számviteli és adminisztrációs szabály pedig kifejezetten kedvezményezi a külföldi anyavállalathoz konszolidációval kötődő magyarországi leányvállalatokat, hogy a nemzetközi vállalatcsoportok gond nélkül készíthessék el a konszolidált beszámolójukat. Ez az EU területén általános gyakorlat. Globális léptékben azonban egyáltalán nem evidencia, hogy 100%-ban külföldi tulajdonú vállalkozások bejegyzése történhessen meg az országban. Elsősorban a keleti nagy gazdaságok – India, Kína – ma is erőteljesen korlátozzák a külföldiek vállalati tulajdonszerzését. A vállalkozási szabadság európai értelmezése az egész régió számára hatalmas mértékben növeli a tőkevonzó képességet, de kétségkívül hordoz kockázatokat is, elég csak a stratégiai ágazatok veszélyhelyzeti megítélését és a profitrepatriálás fizetési mérleg hatásait említeni. A nemzetközi céghálók a transzferárazás és egyéb számviteli technikák révén alkalmasak az adóalapok átcsoportosítására, sőt a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás is nehezebben nyomon követhető a nemzetközi ügyletek fedésében. A kockázatok csökkentése érdekében Magyarország is követi és alkalmazza az Unió BEPS és ATAD szabályait a visszaélések hatékony kiszűrésére.⁶² A tőkevonzás pozitív hatásai egyelőre a kockázatokat zárójelbe teszik.

A KISVÁLLALKOZÁSOKRA SZABOTT ADÓZTATÁS A RENDSZERVÁLTÁS ÉVEITŐL

Külön a kisvállalkozások adóztatására született, de nem volt hosszú életű az 1988-tól hatályos 1987. évi 16. törvényerejű rendelet.⁶³ A jogszabály szerint e kategóriába tartozó a kisiparos, a magánkereskedő, a gazdálkodó szervezet egy részlegét üzemeltető magánszemély, a családi gazdálkodó és a magánszemélyek egyes társaságai, továbbá az ipari-szolgáltató szövetkezeti szakcsoportok és az iskolai szövetkezeti csoportok. A magánzók, a gmk-k és a magángazdák csak szerény, de folyamatosan növekvő részét adták a nemzetgazdasági összeteljesítménynek, az e tevékenységekből származó jövedelem azonban sok család számára jelentett jövedelemkiegészítést, és egyfajta szelepet nyitott a szocialista gazdálkodás

⁶² Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) and Anti-Tax Avoidance Directive (ATAD) – Council Directive (EU) 2016/1164; a Tanács (EU) 2016/1164 irányelve (2016. július 12.) a belső piac működését közvetlenül érintő adókikerülési gyakorlatok elleni szabályok megállapításáról.

⁶³ 1987. évi 16. törvényerejű rendelet a vállalkozói adóról.

mellett a magánvállalkozás számára. Számukra a jogalkotó a szocialista nagyvállalathoz képest kedvezőbb adókulcsot, 25%-os nyereségadót állapított meg azzal, hogy lakosság részére végzett szolgáltatás, kutatási, műszaki fejlesztési tevékenység és néhány egyéb jogcím további adókedvezményre adott jogosultságot. A jogszabályt az 1988. évi X. törvény⁶⁴ váltotta, az is csak átmeneti időre, hiszen ez pusztán az új szabályozásra – a nyereségadó és jövedelemadó törvények alkalmazására – való zökkenőmentes átállást szolgálta.

A vállalkozás szabadsága a politikai rendszerváltással nyert új értelmet, de csak később kapott nagyobb hangsúlyt a kis- és középvállalkozások kiemelt támogatásának igénye. Az uniós belépést követően már nemcsak nemzetgazdasági, de uniós szinten is megfogalmazták, hogy a kkv-szektor kiemelt, az adórendszeren keresztül történő támogatása a versenyképesség egyik kulcsa lehet, tekintettel az európai cégstruktúrára, a kkv-szektor foglalkoztatásban betöltött szerepére és a hozzáadottérték-termelésben mutatkozó elmaradására.⁶⁵

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a kkv-szektor adóoldali támogatására a 2000-es évek elejétől született változatos megoldások rendszere jelentette a piackonform adórendszer 2.0 változatát, ha az 1988-ban bevezetett nagy adórendszert tekintjük kiindulásnak. A kisvállalatok erőre kaptak, megbízható beszállítóivá váltak a nagy számban ideérkező multinacionális cégek számára.⁶⁶ A versenyképességi potenciáljukat azonban sem akkor, sem azóta nem sikerült kiaknázni, hozzáadott értékben vagy innovációs potenciálban nem közelítik meg a nagyvállalati szférát.⁶⁷ Valószínűleg az adórendszer innovációs potenciált erősítő kedvezményei nem érvényesülnek egy adott vállalatnagyság alatt.

A legkisebb vállalkozások, az alkalmazottakat nem foglalkoztató egyéni vállalkozók, művészek, szabadúszó szerzők számára először csak a vállalkozási jövedelmet terhelő adó szja-alapú elszámolhatóságának lehetősége nyílt meg. Az szja 1996 óta ad átalányadózási lehetőséget őstermelőknek, segítő családtagjaiknak, kiskereskedőknek és bérbeadóknak. Az szja-s adózás egyszeres könyvvizsgálattal vagy bevételi nyilvántartással és az áfa alanyi mentességével együtt jelentős adminisztrációs könnyítés volt a legkisebb vállalkozások számára.

Új lehetőséget kínált és fennállása első tíz évében százezer körüli vállalkozást érintett az eva, azaz egyszerűsített vállalkozói adó 2003-tól. Nemcsak az induló 15%-os adókulcsa volt igen kedvező⁶⁸ – bár azt idővel többször megemelték, egészen 37%-ig kúszott fel –, de szintén nagy adminisztratív előnye volt, hogy alkalmas volt a társasági, a forgalmi és a személyi jövedelmi adó kiváltására is. Különösen a szellemi tevékenység dominálta iparágak kisvállalkozói résztvevői élvezték az előnyeiket, akiknek egyébként sem nyílt volna

⁶⁴ 1988. évi X. törvény a vállalkozási nyereségadóról és a magánszemélyek jövedelemadójának módosításáról szóló törvények hatálybalépésével kapcsolatos átmeneti rendelkezésekről és egyes jogszabályok módosításáról, hatályon kívül helyezéséről.

⁶⁵ Erre példa az Európai Bizottság 2008 és Európai Bizottság 2012.

⁶⁶ SZERB–MÁRKUS 2008: 36–58.

⁶⁷ SZERB 2011; friss eredményként lásd Versenyképességi jelentés 2023: 108.

⁶⁸ 2002. évi XLIII. törvény 9. §.

lehetőségük jelentős költséghányad levonásával csökkenteni a profitadójukat.⁶⁹ Az eva 2020-as kivezetésekor már több más, kedvezőbb adózási mód kínált választási lehetőséget.

A valaha volt legnagyobb népszerűséget a kifejezetten kkv-szektorbeli vállalkozások körében a kata (kisadózó vállalkozások tételes adója) vívta ki Magyarországon. 2013-as létrehozása után rövidesen már több százezren választották ezt az átalányjellegű adót, amely kedvező összegével – legnagyobb népszerűsége idején a főállásúak számára havi 50 ezer Ft, mellékállásúak számára havi 25 ezer Ft volt – és egyszerűségével vonzotta a kisvállalkozásokat.⁷⁰ Az adónem elsődleges előnye a nemzetgazdaság szempontjából nem is a bevételből, hanem a gazdaság kihéberítéséből származott, mert a konstrukcióban a számlaadás elmaradásához semmilyen érdek nem fűződött. Más jellegű jogi aggályok vezettek az adó szigorításához, majd 2022-ben a teljes átalakításhoz.⁷¹ Az adóalanyi körben egyre nagyobb teret kaptak a színlelt szerződések, nagyvállalatok lényegében kényszervállalkozóként alkalmazták munkaszerződés helyett a katás szolgáltatók tömegeit, ezzel pedig a költségvetést többek között a szociális hozzájárulási adó és a társadalombiztosítási járulék tekintetében jelentősen megrövidítették. Az új kata továbbra is többféle adónemet kivált – többek között a taót, az szja-t, a szochót és az osztalékadót –, de alanyi köre leszűkült a magánszemélyeknek számlázó, főállású egyéni vállalkozókra. Számukra kedvező mértéke és egyszerű adminisztrációja is megmaradt 2024-ben is.

A kisvállalatok számára szintén egyszerűsítést és könnyítést jelentett a kiva (kisvállalati adó) bevezetése 2013-tól⁷², amely szintén több jövedelmi jellegű adónem kiváltását teszi lehetővé bármely cégforma és szinte bármely tevékenységi kör esetében, és itt valóban folyamatos adócsökkenés valósult meg az elmúlt években. Az adót a foglalkoztató kisvállalkozások számára alkották meg, ahol a személyi jellegű kifizetések jelentik az adó alapját, mértéke pedig a kezdeti 16%-ról 2022-re 10%-ra csökkent. Profitadóként erre is igaz, hogy nemzetközi összehasonlításban is igen kedvező, ahogy a 2. táblázat ezt illusztrálja.

ZÁRSZÓ

A jó adórendszerrel kapcsolatos elméleti tudás és a gyakorlati tapasztalatok könyvtárnyi irodalmat nyújtanak, és az elvárások egymással olykor szöges ellentétét fogalmazzák meg a szakértők. Ha a versenyképesség a fő szempont, a helyzet tovább bonyolódik, mert nem elég a makromodellek hatáselemzéseit zárt gazdaságra elvégezni, mivel a versenytársak szintén változó adórendszerrel is folyamatos összevetést kell tenni. Az optimális adórendszer témájában

⁶⁹ SEMJÉN–TÓTH–FAZEKAS 2009: 135.

⁷⁰ NAV évkönyvek 2014–2024.

⁷¹ 2022. évi XIII. törvény a kisadózó vállalkozók tételes adójáról.

⁷² 2012. évi CXLVII. törvény a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról.

Ramsey,⁷³ majd Mirrlees⁷⁴ következtetéseit felhasználva Stiglitz,⁷⁵ Mankiw és Weinzierl⁷⁶ határozta meg a ma elfogadott alapelemeket. Versenyképességi szempontból a munka- és tőkejövedelmeket terhelő adók a legkevésbé üdvösek. Kerülendők ezzel együtt mindazon adóterhek, amelyek a gazdasági aktorok befektetési, beruházási, munkavállalási preferenciáit torzítják.⁷⁷ Ez a törekvés egyértelműen látszik a magyar adórendszer áttekintett évtizedeiben, különösen a 2010 utáni évek reformjaiban, ahogy a nagy adminisztrációs igényű adók is kifelé tartottak az utóbbi évtized módosításai nyomán. Az elméleti irodalom azt vetíti előre, hogy a jövőben várhatóan a vagyoadók, a Pigou-adók és a fogyasztási adók nyernek majd nagyobb teret, és a digitalizált önadózás automatizmusai uralják majd az adóztatás technikáját. A digitalizáció kérdése és az adóztatás technikai majdhogynem ugyanolyan jelentőségűek, mint a fentebb tárgyalt tartalmi elemek – és ebben is nagy erőfeszítések történnek –, de a jelen tanulmány keretein ez kívül esik. Az adómértéket illetően valószínűleg a jövő útja a hasznos innovációk, a munkajövedelmek és a tőkejövedelmek adómentessége irányába vezet. Középtávon szintén halaszthatatlan a kkv-szektor további adóoldali megtámogatása is, ahogy a korábban hivatkozott kormánystratégia ezt 2030-ig rögzíti is, összhangban a vonatkozó uniós stratégiával.⁷⁸ Ugyanakkor az is látszik, hogy hatékonysági áldozatokat is vállalva érkeznek a fenntarthatóságához kapcsolódó adó- és adóadminisztrációs terhek az uniós szabályozásba, megtörve ezzel az eddigi folyamatokat.⁷⁹ Éppen úgy, ahogy a globális minimumadó is törést okoz az adócsökkenés középtávú trendjében. Mindenesetre a fentebb ismertetett adónemek több évtizedes pályafutása meglehetősen tanulságos. A magyar adórendszer saját útja biztató, 1988 óta sok kitérővel, de trendszerűen a versenyképességet támogató irányba tart.⁸⁰

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARR, Nicholas (2012): *The Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- CULLIS, John – JONES, Philip (2003): *Közpénzügyek és közösségi döntések*. Budapest: Aula.
- ELEK Péter – LŐRINC László (2015): Az effektív társasági adókulcs rugalmassága Magyarországon a 2009–2011 közötti adókulcs csökkentés alapján. *Közgazdasági Szemle*, 62(1).
- Európai Bizottság (2008): *Gondolkozz előbb kicsiben! Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag: Small Business Act*. Brüsszel. Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:hu:pdf>

⁷³ RAMSEY 1927.

⁷⁴ MIRRLEES 1971.

⁷⁵ STIGLITZ 2000.

⁷⁶ MANKIW–WEINZIERL–YAGAN 2009.

⁷⁷ JOHANSSON et al. 2008.

⁷⁸ Lásd: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/themes/sme-competitiveness_en

⁷⁹ Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 Amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as Regards Corporate Sustainability Reporting.

⁸⁰ Ezt bizonyítja Magyarország előkelő helyezése az adó-versenyképességi listán. Lásd: <https://taxfoundation.org/research/all/global/2023-international-tax-competitiveness-index/>

- Európai Bizottság (2012): *Vállalkozás 2020 Cselekvési terv: A vállalkozói szellem felélénkítése Európában*. Brüsszel. Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:hu:pdf>
- European Commission (2019): *2019 SBA Fact Sheet Hungary*. Online: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38662/attachments/14/translations/en/renditions/native>
- FISHER, Irving (1927): *A Statistical Method for Measuring „Marginal Utility” and Testing the Justice of a Progressive Income Tax*. American Economic Association by the Macmillan Co.
- FOURNIER, Jean-Marc – JOHANSSON, Åsa (2016): *The Effect of the Size and the Mix of Public Spending on Growth and Inequality*. OECD Economics Department Working Papers, No. 1344. Paris: OECD Publishing.
- GRUBER, Jonathan – RAUH, Joshua (2007): How Elastic Is the Corporate Income Tax Base? In AUERBACH, Alan J. – HINES, James R. – SLEMROD, Joel (eds.): *Taxing Corporate Income in the 21st Century*. Cambridge University Press, 140–163. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511510823.011>
- Innovációs és Technológiai Minisztérium (2019): *A magyar mikro-, kis- és közepes vállalkozások megerősítésének stratégiája (2019–2030)*. Budapest: ITM. Online: <https://hirlevel.egov.hu/2019/11/16/a-magyar-mikro-kis-es-kozepes-vallalkozasok-megerositesenek-strategiaja-2019-2030/>
- JOHANSSON, Åsa et al. (2008): *Taxation and Economic Growth*. OECD Economics Department Working Papers, No. 620. Paris: OECD Publishing. Online: <https://doi.org/10.1787/241216205486>
- JUHÁSZ István (2020): Az adóreform és az azóta eltelt időszak. Társasági adó, 1., 2., *Adózóna*. Online: <https://ado.hu/ado/az-adoreform-es-az-azota-eltelt-idoszak-tarsasagi-ado-1/>, <https://ado.hu/ado/az-adoreform-es-az-azota-eltelt-idoszak-tarsasagi-ado-2/>
- KUTASI Gábor (szerk.) (2024): *Gazdaságpolitika. Nyitott gazdaságok gazdasági kormányzása*. Budapest: Ludovika.
- MANKIW, N. Gregory – WEINZIERL, M. Charles – YAGAN, F. Danny (2009): Optimal Taxation in Theory and Practice. *Journal of Economic Perspectives*, 23(4), 147–174. Online: <https://doi.org/10.3386/w15071>
- MIRREES, James A. (1971): An Exploration in the Theory of Optimal Income Taxation. *Review of Economic Studies*, 38(2), 175–208. Online: <https://doi.org/10.2307/2296779>
- NAV évkönyvek 2013–2023. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetről és annak adott évi tevékenységéről. Budapest, 2014–2024.
- Nemzetgazdasági Minisztérium (2023): *A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019–2030. Első felülvizsgálat*. Budapest: NGM. Online: <https://kormany.hu/dokumentumtar/felulvizsgalt-kkv-strategia-2019-2030>
- PANITSAS, Konstantinos (2023): *European CEOs Raise Warning Flags On Europe’s Weakening Competitiveness*. European Round Table for Industry. Online: <https://ert.eu/wp-content/uploads/2023/05/The-Conference-Board-Measure-of-CEO-Confidence-for-Europe-by-ERT-H1-2023.pdf>
- Pénzügyminisztérium Adópolitikai és Nemzetközi Adózási Főosztály (2021): *A magyar adórendszer versenyképességének helyreállítása a 2010-es években*. Pénzügyminisztérium.

- Portfolio (2024): Varga Mihály: Adókivezetésre készül a kormány. *Portfolio*, 2024. október 17. Online: www.portfolio.hu/gazdasag/20241017/varga-mihaly-adokivezetesre-keszul-a-kormany-717225#
- RAMSEY, P. Frank (1927): A Contribution to the Theory of Taxation. *The Economic Journal*, 37(145), 47–61. Online: <https://doi.org/10.2307/2222721>
- SEMJÉN András – TÓTH István János – FAZEKAS Mihály (2009): Az egyszerűsített vállalkozói adó (eva) tapasztalatai vállalkozói interjúk alapján. In *Rejtett gazdaság*. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 131–149. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/81029>
- STIGLITZ, Joseph E. (2000): *A kormányzati szektor gazdaságtana*. Ford. Mezei György. Budapest: KJK-Kerszöv.
- SZERB László (2011): A magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata. 2. rész. *Magyar Minőség Társaság*, 20(10), 5–14. Online: https://quality-mmt.hu/wp-content/uploads/2016/06/2011_10MM.pdf
- SZERB László – MÁRKUS Gábor (2008): Nemzetköziesedési tendenciák a kis- és közepes méretű vállalatok körében Magyarországon a 2000-es évek közepén. *Vállalkozás és Innováció*, 2(2), 36–58.
- Tax Foundation (2023): *International Tax Competitiveness Index*. Online: <https://taxfoundation.org/research/all/global/2023-international-tax-competitiveness-index/>
- Versenyképességi jelentés* (2023). Budapest: MNB.
- Versenyképességi program 330 pontban* (2019). Budapest: MNB.
- WITZTUM, Amos (2006): *Economics: An Analytical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Jogi források

- Directive (EU) 2022/2464
- Directive 2004/109/EC
- Directive 2006/43/EC
- Directive 2013/34/EU
1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya
1975. évi II. törvény a társadalombiztosításról
1987. évi VI. törvény a személyi jövedelemadóról
1987. évi V. törvény az általános forgalmi adóról
1988. évi IX. törvény a vállalkozási nyereségadóról
1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról
1988. évi X. törvény a vállalkozási nyereségadóról és a magánszemélyek jövedelemadó-jának módosításáról szóló törvények hatálybalépésével kapcsolatos átmeneti rendelkezésekről és egyes jogszabályok módosításáról, hatályon kívül helyezéséről
1988. évi XXIV. törvény a külföldiek magyarországi befektetéseiről
1989. évi XL. törvény az általános forgalmi adóról

1989. évi XLV. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról
 1989. évi XXXI. törvény az alkotmány módosításáról
 1990. évi C. törvény a helyi adókról
 1990. évi XCI. törvény az adózás rendjéről
 1991. évi LXXXVI. törvény a társasági adóról
 1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról
 1993. évi VIII. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról
 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
 1999. évi XCV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról
 2000. évi C. törvény a számvitelről
 2002. évi XLIII. törvény az egyszerűsített vállalkozói adóról
 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről
 2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról
 2006. évi LIX. törvény az államháztartás egyensúlyt javító különadóról és járulékról
 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról
 2011. évi CIII. törvény a népegészségügyi termékadóról
 2011. évi CLVI. törvény egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról
 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékadóról
 2012. évi CXLVII. törvény a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról
 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről
 2018. évi LII. törvény a szociális hozzájárulási adóról
 2019. évi CXXII. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről
 2022. évi XIII. törvény a kisadózó vállalkozók tételes adójáról
 40/1987. (X. 13.) MT rendelet a gazdálkodó szervezetek jövedelemszabályozásáról
 7/1987. (X. 25.) ÁBMH rendelkezés a vállalati bérszabályozás rendszeréről
 1627/2019. (XI. 8.) Korm. határozat a magyar mikro-, kis- és közepes vállalkozások meg erősítésének stratégiája (2019–2030) elfogadásáról

Dr. Fülöp Katalin PhD, egyetemi oktató, közgazdász, könyvvizsgáló, adótanácsadó. Docensként a Nemzeti Közszerológati Egyetemen, vezető közgazdasági tanácsadóként a Magyar Nemzeti Bankban dolgozik. Egyetemi oktatóként egyebek mellett a Mikroökonómia és a Makroökonómia elméleti gazdaságtani, továbbá a Vállalati számvitel és elemzés, a Vezetői számvitel, a Gazdálkodás és menedzsment alkalmazott gazdaságtani tárgyak felelőse. Kutatóként elsősorban a szervezetek teljesítményének értékelésével, továbbá adóstratégiával, számviteli és kockázatmegosztási kérdésekkel és a fenntarthatóság mérési problémáival foglalkozik.